

Zofia Hołowińska, Ryszard Massalski

Elbląg. Rejon ul. Służewskiej. Zamek

Informator Archeologiczny : badania 15, 301-302

1981

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W toku badań stwierdzono, iż budynki drugiego i trzeciego traktu nie były podpiwniczone. Układ dawnej zabudowy wyznaczają kamienne pozostałości fundamentów sadowionych w calcu. Wznoszono je w wykopach wąskoprzestrzennych, a stosowanie zaprawy wapiennej stwierdzono dopiero od poziomu odsadzki ceglanej. Odsłonięte prostokątne pomieszczenie drugiego traktu miało wymiary 6 x 2 m. Przylegało ono do północnej ściany ogniowej z wejściem od południa. We wnętrzu odsłonięto dostawiony do tejże ściany dobrze zachowany do wysokości przeciętnie 60 cm ceglany fundament okrągłego pieca. Wybudowano go z cegieł łączonych bardzo plastyczną gliną, którą też starannie wylepiono ścianę od wewnątrz. W dolnej partii zachowały się dwa łuki żeber cegalnych oraz sklepiony otwór popielnikowy. W toku eksploracji wnętrza wydobyto bardzo dużą liczbę ułamków naczyń /garnki, dzbanki, misy/ oraz kafli garnkowych, miskowych oraz nieliczne płytowe. Znajdźiska te datować należy na okres od schyłku XV po połowę XVI w. Wkop pod fundament pieca przeciął warstwę kulturową, w której znaleziono dwa brakteaty. Ich określenie będzie możliwe po konserwacji.

W świetle poczynionych odkryć przyjąć trzeba, iż drugi trakt kamienicy był pomieszczeniem kuchennym. Trzeci natomiast stanowiła tzw. "wielka izba" o wymiarach około 7,6 x 5,6 m. W jej narożniku północno-wschodnim odsłonięto kamienny fundament prostokątnego pieca o wymiarach 1,7 x 1,2 m. Izba wielka stanowiła ostatni etap zabudowy omawianej działki i wzniesienie jej datować należy nie wcześniej niż na połowę XVI w.

Uzyskano liczny zbiór znalezisk ruchomych, głównie w postaci późnośredniowiecznych ułamków naczyń glinianych, kafli piecowych, przedmiotów metalowych, szklanych oraz kości zwierzęce.

Prace wykopaliskowe omawianej działki zostały zakończone.

ELBLĄG
Rejon ul. Służewskiej
Zamek

Politechnika Gdańska
Instytut Architektury
i Urbanistyki
Zakład Historii Architektury

Badania prowadzili dr Zofia Hołowińska i doc. dr Ryszard Massalski. Finansowało Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki. Czwarty sezon badań. Północno-wschodnia część krzyżackiego zespołu zamkowego z XIII-XV w.

Badania wykopaliskowe zostały podjęte w 1977 r. na obszarze krzyżackiego zespołu zamkowego, rozebranego niemal całkowicie w 1454 r. Punktem wyjścia przy wyborze rejonu badań była analiza kilku średniowiecznych murów, zachowanych z tego zespołu do dzisiaj. Jej wyniki pozwoliły na wysunięcie hipotezy, że najstarsza część zamku, zbudowana według wszelkiego prawdopodobieństwa w 40-tych latach XIII w., była usytuowana na terenie zajęтым następnie - przypuszczalnie już w XV w. - pod miejską zabudowę, której tylna strona wychodziła na ul. Służewską.

Zabudowa ta uległa w 1945 r. całkowitemu zniszczeniu. Podczas wcześniejszych badań wykopaliskowych, podejmowanych w latach 1914, 1919 i 1936-1939, których celem było znalezienie pozostałości głównego budynku zamkowego, terenu tego nie brano wogóle pod uwagę.

Już pierwszy sezon prac wykopaliskowych wykazał duże prawdopodobieństwo wysuniętej hipotezy. Odsłonięte warstwy kulturowe wskazały, że w rejonie tym była prowadzona od XIII do XV w. ożywiona działalność budowlana. Badania lat następnych potwierdziły te wstępne ustalenia. Stwierdzono przy tym, że początkowo nie używano cegieł, stosując wyłącznie materiał drewniany. Prace wykopaliskowe wykazały, że założenie zamkowe powstawało stopniowo, w kilku fazach, oraz, że miały miejsce stosunkowo liczne przebudowy. W świetle uzyskanych materiałów średniowieczne osadnictwo na objętym badaniami terenie kształtowało się następująco. Krzyżacy, po przybyciu w 1237 r. w rejon przyszłego Elbląga, usadowili się na podmokłym pasie przyrzecznym, wznoszącym się zaledwie 0,40 m n. p. m. i poprzednio niezamieszkałym /jeśli nie liczyć kilku skorup wczesnośredniowiecznych w najniższej warstwie osadniczej/. Powstałe następnie warstwy osadnicze, narastające zapewne dość szybko, gdyż uciążliwość warunków bytowych była tutaj oczywista, charakteryzowała do wysokości 1,10 m brak jakichkolwiek śladów ceramiki budowlanej, przy równoczesnym występowaniu drewnianych elementów konstrukcyjnych /desek i belek/. Mimo tego pewne przesłanki wskazywały by na możliwość istnienia w tej wczesnej fazie niewielkiej budowli murowanej, może kaplicy. Na inwentarz zabytkowy tych najstarszych warstw składały się ceramika siwa, resztki obuwia oraz przedmioty drewniane i żelazne. Wyżej pojawiły się najpierw kawałki dachówek i dopiero na wysokości 2 m natrafiono na pierwsze cegły. Warstwy średniowieczne, charakteryzujące się na całej wysokości silnym zróżnicowaniem, sięgały do wysokości 2,30 m. Zalegająca na nich jednolita warstwa nowożytna dochodziła niemal do obecnego poziomu terenu, rozciągającego się na wysokości od 3 m na północy do 4,30 m na południu.

W sezonie 1980 r. skoncentrowano się na działkach przy ul. Zamkowej 4-6, należących w północnej części badanego terenu. Na dziedzińcu kamieniczki Zamkowa 4 /wykopy IX-b i X-a/ natrafiono na nienaruszoną stratygrafię gruntu z czystymi średniowiecznymi warstwami kulturowymi, bogatymi w odpady warsztatu ciesielskiego i szewskiego. Ich spąg spoczywał na poziomie 0,30 m. Aż do wysokości 1,50 m w warstwach tych nie stwierdzono śladów ceramiki budowlanej. Natomiast przy tym właśnie poziomie terenu podjęto budowę średniowiecznego muru, który wykorzystano następnie do posadowienia tylnej ściany nowożytnej kamieniczki. Związany z nim bruk znajdował się na wysokości 2,05 m. Mur ten należał do nieznanej budowli, której układ nie pokrywał się z układem zabudowy mieszkalnej /wykopy X-a, b, c/. Zajęto się też murem, wykrytym podczas badań geoelektrycznych przeprowadzonych w 1976 r. /oprac. A. Wąsiewicz-Świttek, SKiTG Katowice/, a biegnącym wzdłuż tylnej granicy działek Zamkowa 4-6, czyli w miejscu, gdzie nie występowała zabudowa mieszkalna. W 1979 r. odkryto niewielki fragment tego muru, a obecnie rozpoznano go dokładniej, ustalając, że rzeczywiście zbudowany został w średniowieczu. Na razie stwierdzono, że przebiegał on na odcinku Zamkowej 6 /wykop IX-c/ i że nie było go na odcinku Zamkowej 4.